

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.015.09

В. В. ЛУЧКЕВИЧ

ВПЛИВ ДИДАКТИЧНИХ ПРАЦЬ Я. А. КОМЕНСЬКОГО НА РОЗВИТОК ШКІЛЬНИЦТВА УКРАЇНИ В XVII–XIX СТОЛІТТЯХ

Розкрито основні шляхи поширення дидактичних праць Я. А. Коменського на українських землях упродовж XVII–XIX ст., визначено їх вплив на розвиток вітчизняного шкільництва. Особливу увагу звернено на з'ясування ролі праць чеського педагога «Світ чуттєвих речей в картинках» і «Відкриті двері до мов» для створення україномовних підручників.

Ключові слова: Я. А. Коменський, Києво-Могилянська академія, підручники, українські школи.

В. В. ЛУЧКЕВИЧ

ВЛИЯНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ РАБОТ Я. А. КОМЕНСКОГО НА РАЗВИТИЕ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ В XVII–XIX ВЕКАХ

Раскрыты основные пути распространения дидактических работ Я. А. Коменского на украинских землях в XVII–XIX ст., определено их влияние на развитие отечественных школ. Особое внимание обращено на выяснение роли трудов чешского педагога «Мир чувственных вещей в картинках» и «Открытые двери к языкам» для создания украинских учебников.

Ключевые слова: Я. А. Коменский, Киево-Могилянская академия, учебники, украинские школы.

V. V. LUCHKEVYCH

THE INFLUENCE OF J. A. COMENIUS' DIDACTIC WORKS ON UKRAINIAN SCHOOL DEVELOPMENT IN 17TH -19TH CENTURIES

In the article the main ways of spreading of J. A. Comenius' didactic works in Ukraine in different historical periods are explored, their influence on the development of Ukrainian education is defined. The particular attention is paid to clarify the role of J. A. Comenius' works «World Sensible Things in Pictures» and «Open Doors to Languages» in the creation of the textbooks in the Ukrainian language.

Keywords: J. A. Comenius, Kiev-Mohyla Academy, textbooks, Ukrainian schools.

Постать видатного чеського педагога Яна Амоса Коменського (1592–1670) була й залишається предметом досліджень багатьох вітчизняних й зарубіжних науковців. Насамперед його знають як реформатора шкільної системи освіти, що успішно витримувє конкуренцію поряд з іншими новітніми системами. Саме тому творча спадщина Я. А. Коменського завжди цікавила і нині цікавить істориків педагогіки. Але доволі часто оцінка його педагогічного надбання залежала від політико-ідеологічних реалій суспільства, що впливали на розвиток європейської педагогічної думки загалом й української зокрема.

Відзначимо, що значна частина спадщини Я. А. Коменського не була прийнята його сучасниками через утопічність і невідповідність часу епохи висловлених вченим думок, починаючи від обов'язкової загальнодоступної освіти і закінчуючи об'єднанням всіх народів. Не здобувши практичного втілення в XVII–XVIII ст., гуманістичні ідеї чеського педагога починають відроджуватися на початку XIX ст., у період бурхливого розвитку науки та становлення нових форм суспільних відносин, які мали потребу в освічених людях.

Аналіз сучасної літератури з проблем коменіології показав, що педагогічні ідеї й філософські погляди Я. А. Коменського, його просвітницька діяльність широко

інтерпретувались як радянськими (Я. Ісаєвич [3], Д. Лордкіпанідзе, А. Мазуркевич, Є. Мединський, Б. Мітюров [9], А. І. Піскунов, А. Чума [16]), так і сучасними українськими (Б. Год, Н. Гупан [2], Л. Лаптева [8], Р. Мних, З. Хижняк [13], М. Ярмаченко та ін.) вченими. Водночас недостатньо дослідницької уваги приділено вивченню питання поширення його творів в Україні у різні історичні періоди та визначення їхнього впливу на розвиток вітчизняного шкільництва.

Метою статті є виявлення ролі підручників Я. А. Коменського в Україні в різні історичні періоди для розвитку вітчизняної педагогічної думки та шкільництва.

Інтелектуальна спадщина Я. А. Коменського є різнобічною й багатогранною. Абсолютна більшість його праць була написана латинською мовою, оскільки в той час Я. А. Коменського вона була мовою науки, літератури й релігії, за допомогою латини освічені люди різних країн могли ознайомитися з кращими доробками вчених минулих століть.

Як зазначають Я. Ісаєвич [3], Л. Лаптева [8], Б. Мітюров [9], праці чеського педагога були відомі українцям за його життя. Вони потрапляли в Україну переважно в оригінальних західноєвропейських виданнях, які привозили українські студенти, що навчалися за кордоном, та викладачі вітчизняних навчальних закладів, які відвідували європейські школи й університети.

Ознайомлення з історичними дослідженнями, пов'язаними насамперед з історією Києво-Могилянської академії, показано, що підручники Я. А. Коменського були відомі українським педагогам вже у XVII ст. та використовувалися для вивчення латинської мови і граматики [8, с. 83]. Високий рівень історичних і богословських знань, мовна підготовка дозволили викладачам вказаної академії осмислити філософський і педагогічний доробок від Античності до Нового часу, яскравим представником якого був Я. А. Коменський. У фондах її бібліотеки були кілька латинських видань його «Відкритих дверей до мов» (1632, 1638, 1652) та рідкісне видання філософського твору «Коваль долі» (1657). Тому першими популяризаторами педагогічних поглядів Я. А. Коменського в Україні можна вважати викладачів Києво-Могилянської академії і вчителів слов'яно-латинських та братських шкіл.

Відзначимо, що в творах українських сучасників Я. А. Коменського є думки, які не лише співзвучні з поглядами великого педагога, а й безпосередньо взяті з його творів. Особливо багато посилань на твори Я. А. Коменського можна знайти у працях С. Полоцького – випускника Київської колегії, богослова. Аналіз його робіт показує, що він не тільки знав, а й широко популяризував педагогічні ідеї Я. А. Коменського.

Одним з перших дослідників, які звернули увагу на схожість педагогічних висловлювань С. Полоцького з поглядами Я. А. Коменського, був В. Родніков. Аналізуючи головні твори С. Полоцького «Обід душевний» (1681) і «Вечеря душевна» (1683), він звертає увагу не тільки на подібність у думках, а навіть на дослівне запозичення. С. Полоцький, услід за Я. А. Коменським виступив проти теорії «вроджених ідей» [11, с. 238]. Він вважав, що вирішальне значення у формуванні поглядів і поведінки людини має від виховання, особливо в роки дитинства та юнацтва. Як розум, так і поведінка людини залежить від її виховання. С. Полоцький доводив, що чого юнак навчиться в перші роки свого життя, того він буде дотримуватися і в старості: «Юнак шляхом своїм йдучи, якщо і постаріє, не відступить від нього... І якими дерева навесні квітами зацвітуть, такі під старість плоди дадуть» [15, с. 366]. У «Великій дидактиці» Я. А. Коменського можна знайти подібне висловлювання: «Тільки те в людині тверде і стійке, що вона вбирає в себе в юнацькому віці... Навіть розбита посудина зберігає запах, яким вона просякла при першому вживанні, дерево, яке розкинуло своє гілля в ніжному віці вгору, вниз, в боки, так і зберігає їх протягом сотень років, поки його не зрубають» [4, с. 82].

У педагогічних творах професорів Києво-Могилянської академії І. Гізеля та Ф. Прокоповича можна також знайти багато спільного з поглядами Я. А. Коменського. Так, думка І. Гізеля про те, що «образи чуттєвого пізнання складають необхідну умову виникнення чітких понять, тому що нічого нема в інтелекті, чого б не було у відчуттях» [9, с. 78], подібна до твердження Я. А. Коменського в його «Великій дидактиці»: «...нічого не буває в розумі, чого раніше не було б у відчуттях. І ось чому навчання потрібно починати не з пояснення про предмети, а із спостереження над ними» [14, с. 132].

У «Духовному регламенті» Ф. Прокоповича знаходимо такі рядки стосовно легкості сприйняття тієї чи іншої дисципліни та цілей навчання: «Хорошим учителям наказати, щоб вони спочатку розказали своїм учням коротко, але зрозуміло, в чому сила цього навчання і чого можна досягнути тим чи іншим навчанням, щоб учні бачили берег, до якого пливти, пізнавали свій щоденний прибуток від навчання» [1, с. 48]. Чеський педагог також висловив подібні думки: «Будь-якими можливими засобами потрібно запалювати у дітей бажання до знань і навчання. Метод навчання повинен зменшувати труднощі навчання, щоб воно не пробуджувало в учнів небажання і відрази до наступних занять... Кожна наука повинна бути взята у стислі, але точні правила. Кожне правило потрібно подати найзрозумілішими словами і воно повинно супроводжуватися багатьма прикладами, щоб стало зрозумілим його застосування» [14, с. 124].

Ім'я Я. А. Коменського часто згадується в зв'язку з педагогічною діяльністю Г. С. Сковороди у Харківському колегіумі. Як вказує Л. Посохова, український мислитель міг зіткнутися з творами чеського педагога саме тут, оскільки поміж творів, що широко використовувалися для перекладів у граматичному класі колегіуму, були вокабули Я. А. Коменського [10, с. 74]. У бібліотеці цього навчального закладу зберігалася певна кількість раритетних видань, серед яких збірка творів чеського педагога «J. Comenii opera omnia didactica», надрукована в Амстердамі в 1657 р.

Навчальні посібники чеського педагога були відомими закарпатським українцям. Так, у м. Левочі (нині Словаччина) в 1685 р. було видано «Світ чуттєвий речей у картинках». Я. А. Коменського німецькою, угорською та чеською мовах. Цей підручник слугував закарпатським школярам за буквар і знайомив їх з природними явищами та навколишнім світом загалом.

Можна припустити, що закарпатські вчителі та школярі могли познайомитися з працями чеського педагога набагато раніше – в час його перебування у м. Шарош-Патак (нині Угорщина), що входив до складу Семигородського князівства, до якого належала й частина закарпатських земель. Тут Я. А. Коменський досяг більших результатів у своїй педагогічній творчості. Його коротка програма «Закони добре організованої школи», яка була написана після перших бесід з князем Ф. Ракоці, лягла в основу відомої «Пансофічної школи». Праці «Про культуру природних дарувань» і «Правила поведінки дітей» були також написані та опубліковані в Шарош-Патаку.

Іншою важливою роботою, написаною чеським педагогом у Шарош-Патаку, була «Відкриті двері до мови в малюнках». Це була перша форма відомого «Світ чуттєвих речей у картинках», яку книговидавець у Шарош-Патаку не захотів надрукувати, вважаючи її недостатньо повною. Згодом Я. А. Коменський відіслав один примірник рукопису твору в Нюрнберг (Німеччина), де Ендтер видав її під назвою «Orbis sensualium pictus» [17, с. 27]. Я. А. Коменський вважав, ця книга повинна була полегшити вивчення рідної мови учнями молодших класів Шарош-патацької школи. Це були підготовчі класи до вступу в латинську школу, організовані Я. А. Коменським [20, с. 109]. У передмові до «Світ чуттєвих речей у картинках» зазначається, що текст перекладено з національної мови і з поправкою до граматики інших мов може використовуватися для вивчення рідної мови. Тому можна припустити, що саме учні Шарош-патацької школи першими вивчали свою рідну мову за відомим підручником Я. А. Коменського.

Упродовж XVIII ст. знайомство з творами чеського педагога в Україні проходило за посередництва латиномовних текстів, виданих за кордоном. Цим пояснюється незнання педагогічних поглядів Я. А. Коменського в українських школах цього періоду, оскільки латину вивчали у середніх школах (колегіях), які не були розраховані на всі верстви населення та й їх загальна кількість була незначною. Недостатня кількість шкіл і примітивність навчання в них, брак підготовлених вчительських кадрів перешкоджали популяризації ідей Я. А. Коменського в Україні у вказаний період.

Перші україномовні переклади праць чеського педагога з'являються тільки в другій половині XIX ст. Зауважимо, що знайомство з творами Я. А. Коменського в цьому столітті найчастіше проходило за посередництвом російської мови в Східній Україні та німецької і польської мов в Західній Україні. На нашу думку, доцільно буде звернути увагу на видання праць чеського педагога в Галичині, оскільки це питання недостатньо вивчене.

На західноукраїнських землях одним з найпопулярніших підручників Я. А. Коменського був «Світ чуттєвих речей у картинках», який називався «Малий Коменіуш». У фондах наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка зберігається кілька видань цього підручника, зокрема львівське видання 1826 р. [19]. Він широко використовувався в школах Західної України для вивчення польської, німецької та французької мов. Невеликий з обсягом (47 сторінок) «Малий Коменіуш» містив переклади основних лексичних одиниць, тематично згрупованих та поданих окремим розділами від простішого до складнішого навчального матеріалу. На окремих доклеєних аркушах львівського видання цього підручника можна знайти вірменський переклад першого розділу «Людина». У Львові тоді існувала велика вірменська громада і можна припустити, що вона хотіла створити власний «Малий Коменіуш» для вивчення іноземних мов.

Упродовж XIX ст. і до 1939 р. у галицьких школах обов'язковим було вивчення польської мови, тому й підручники були спрямовані на вивчення цієї мови. Свідченням польськомовного впливу у поширенні дидактичних праць Я. А. Коменського на західноукраїнських землях є підручник «Zbiog nauczelniejszych nazwisk pod zmysly podpadaiacych gzeszy na wzor obrazkowego swiata Komieniusza», виданий у 1817 р. у Кракові [21].

Перший український двомовний підручник «Собраніє найпотребнеших назвиськ під множество приходящих речей на спосіб образкового світу Коменского для начинающих учить німецького языка», укладений за аналогією з підручниками чеського педагога, опублікований в Перемишлі у 1849 р. [12]. Його укладачем був відомий український педагог та літературознавець Йосип Левицький. У передмові до підручника він зазначає корисність методу навчання мов Я. А. Коменського та використання на уроці ілюстративного матеріалу, за допомогою яких вивчення іноземної мови не є простим зазубрюванням окремих слів, а дає змогу проводити навчання в ігровій формі. Одночасно Й. Левицький вказує, що введення ілюстрацій до підручника не є обов'язковою необхідністю, оскільки вчителі можуть використовувати наочність на уроці в повному обсязі. Після методичного вступу, розрахованого на вчителів, автор подає навчальний матеріал на основі уривків з тексту чеського педагога. Цей підручник є цікавим щодо поєднання текстів Я. А. Коменського з дидактичними основами його педагогіки та їх практичним застосуванням в умовах тогочасної української школи.

На східноукраїнських землях були поширені російські видання навчальних підручників Я. А. Коменського. Серед них основне місце посідав «Світ чуттєвих речей в малюнках», який називався російською «Зрелище Вселення» [5]. Підручник був виданий для вивчення німецької та французької мов у народних училищах Російської імперії. З 1789 р. ці навчальні заклади відкривалися в Східній Україні. Вони появлялися у таких промислових містах, як Київ, Харків, Чернігів, Суми й ін. У навчальних програмах головних і малих народних училищ зазначалося, що для вивчення іноземних мов у німецьких класах має використовуватися «Зрелище Вселення». Цей підручник використовували також при вивченні ботаніки, оскільки він містив багато ілюстративного матеріалу з детальним описом рослинного світу.

До середини XIX ст. вітчизняні науковці були знайомі зі спадщиною А. Я. Коменського за посередництва латиномовних, німецькомовних і польськомовних видань. Надалі в Україні починають з'являтися україномовні та російськомовні переклади окремих частин його творів. Вони стосувалися більше філософсько-релігійного доробку відомого педагога, ніж його педагогічної спадщини. Так в 1869 р. було опубліковано одну главу з твору «Єдине на потребу» [6], а в київському часописі «Славянский ежегодник» в 1884 р. – десятю главу «Лабіринту світу і раю серця» Я. А. Коменського [7]. Переклад та публікація творів Я. А. Коменського в повному обсязі на українських землях відбувалися лише наприкінці XIX ст.

Значна кількість публікацій творів чеського педагога з'явилася в Україні після відзначення 300-річного ювілею від дня його народження. Так, у фондах наукової бібліотеки Ужгородського національного університету є видання «Великої дидактики» 1893 р., переклад якої здійснив А. Щепинський. Тут є і чеськомовне видання праці «Новітній метод мов» 1892 р. за редакцією Й. Шмаги [18]. У передмові цього видання зазначається, що переклад вказаного підручника спрямований на покращення вивчення мови за допомогою методу великого педагога. Такий переклад широко використовувався у чеських школах, які відвідували учні-українці Закарпаття.

Звичним явищем стала публікація уривків з творів Я. А. Коменського в науково-педагогічних виданнях разом з його біографією. В російських педагогічних журналах, які були

розповсюджені в Східній Україні, найчастіше друкувалися уривки з «Великої дидактики» чеського педагога. Водночас з'являлися інші, менш відомі його праці: у видавництві часопису «Образование» видано «Материнську школу» за редакцією М. М. Воскресенської, в журналі «Русская школа» опубліковано уривки з праці Я. А. Коменського «Закони добре організованої школи» з примітками П. Ф. Каптарєва, в журналі «Гимназия» в кількох номерах підряд надруковано окремі глави з «Лабіринту світу та раю серця» тощо.

Отже, впродовж XVII – XVIII ст. з багатой педагогічної спадщини А. Я. Коменського українськими педагогами використовувалось переважно те, що безпосередньо відповідало потребам тогочасної школи і мало практичну цінність, передусім «Світ чуттєвих речей в малюнках» і «Відкриті двері до мов», які були найбільш популярними підручниками в школах того часу. Ці підручники були перекладені майже всіма європейськими мовами і служили зразком для створення власних підручників іншими прогресивними педагогами. Яскравим прикладом цього твердження є наявність у фондах бібліотек підручника «Малий Коменіуш» та «Собраніє найпотребнєших назвиськ під множество пригодащих речей на спосіб образкового світу Коменського для починающих учити німецького язика», які широко використовувалися в тогочасних українських школах для вивчення рідної та іноземних мов.

Важливим фактором для подальшого видання праць чеського педагога в Україні було відзначення 300-річного ювілею від дня його народження. Поглиблені вітчизняні дослідження діяльності й творчості Я. А. Коменського виявили недостатню кількість як україномовних, так і російськомовних текстів відомого педагога. Тому кінець XIX і початок XX ст. охарактеризувалися появою значної кількості перекладів його творів. Публікація окремих глав з творів Я. А. Коменського в періодичних виданнях України сприяла поширенню його ідей не тільки серед вітчизняних педагогів, а й інших верств освіченого населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антология педагогической мысли России XVIII в. / сост. И. А. Соловков. – М.: Педагогика, 1985. – 480 с.
2. Гупан Н. М. Творча спадщина видатних педагогів у працях українських істориків на рубежі XIX–XX ст. / Н. М. Гупан // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 113–121.
3. Ісаєвич Я. Ян Амос Коменський і Україна (до 375-річчя з дня народження) / Я. Ісаєвич // Український історичний журнал. – 1967. – № 3. – С. 129–131.
4. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори. Т. I. / Ян Амос Коменський – К.: Рад. школа, 1940. – 248 с.
5. Коменський Я. А. Зрелище Вселення / Ян Амос Коменський. – СПб., 1788. – 172 с.
6. Коменський Я. А. Единое есть на потребу / Ян Амос Коменський // Труды Киевской Духовной Академии. – 1862. – Январь-февраль. – С. 115–131.
7. Коменський Я. А. Лабиринт мира и рай сердца. Глава X. Путешественник обозревает сословие ученых / Ян Амос Коменський // Славянский ежегодник. – 1884. – Вып. 6. – С. 164–174
8. Лаптева Л. П. Вчений на всі часи / Л. П. Лаптева // Вісник АН України. – 1992. – № 7. – С. 87–94.
9. Мітюров Б. Н. Педагогічні ідеї Яна Амоса Коменського на Україні / Б. Н. Мітюров. – К.: Рад. школа, 1971. – 108 с.
10. Посохова Л. Ю. Харківський колегіум (XVIII – перша половина XIX ст.) / Л. Ю. Посохова. – Х.: Бізнес-Інформ, 1999. – 168 с.
11. Родников В. П. Два темных места в нашей педагогической литературе XVI–XVII вв. / В. П. Родников // Труды Киевской Духовной Академии. – 1913. – Кн. VI. – С. 231–245.
12. Собраніє найпотребнєших назвиськ під множество пригодащих речей на спосіб образкового світу Коменського для починающих учити німецького язика / під ред. Й. Левицького. – Перемишль, 1849. – 64 с.
13. Хижняк З. І. Ректори Києво-Могилянської академії 1615–1817 рр. / З. І. Хижняк. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2002. – 190 с.
14. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / сост. А. И. Пискунов. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1981. – 528 с.
15. Хрестоматия по истории педагогики / сост. И. Е. Лакин, М. В. Макаревич, А. И. Рычагов. – Минск: Высшая школа, 1971. – 608 с.
16. Чума А. А. Ян Амос Коменский и русская школа (до 70 годов 18 века) / А. А. Чума. – Bratislava: Slov. ped. nakl., 1970. – 150 с.
17. Brambora J. The significance of Comenius' stay at Sárospatak in the evolution of his pedagogic and pansophic concepts / J. Brambora // Comenius and Hungary. Essays. – Budapest : Akad. Kiado, 1973. – P. 25–29.
18. Komenský J. A. Nejnovější metoda jazyků / J. A. Komenský. – Rychnov: Tisk a naklad K. Rathouského, 1892. – 120 s.

19. Mały Komeniusz. Na wzór obrazkowego po Polsku, po Francusku, po Niemiesku. – Lwow: K. B. Pfaff, 1826. – 47 s.
20. Orosz L. Comenius' school reforms at Sárospatak / L. Orosz // Comenius and Hungary. Essays. – Budapest: Akad. Kiado, 1973. – P. 101–110.
21. Zbior najpotrzebniejszych nazwisk pod zmysly podpadaiacych rzeczy na wzor obrazkowego swiata Komeniusza. – Krakow: Drucarnia Gröblowskiey, 1817. – 128 s.

УДК 378(09)(4770)

Л. С. БАРНА

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (1944–1946 РР.)

Проаналізовано стан підготовки вчителів біології в вищих навчальних закладах (ВНЗ) України в 1944–1946 рр. Встановлено мережу ВНЗ, що здійснювали підготовку вчителів біології, розкриті особливості формування професорсько-викладацького персоналу, відновлення матеріальної бази, організації навчально-виховного процесу. Визначено цінні моменти історичного досвіду, зокрема, щодо організації та проведення педагогічної практики в окремих ВНЗ України, які можна використовувати в сучасних умовах.

Ключові слова: педагогічна освіта, університет, педагогічний інститут, учительський інститут, вчитель біології.

Л. С. БАРНА

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ (1944–1946 ГГ.)

Проанализировано состояние подготовки учителей биологии в высших учебных заведениях Украины в 1944–1946 гг. Установлена сеть вузов, осуществлявших подготовку учителей биологии, раскрыты особенности формирования профессорско-преподавательского состава, восстановления материальной базы, организации учебно-воспитательного процесса. Определены ценные моменты исторического опыта, в частности, в вопросах организации и проведения педагогической практики, которые целесообразно использовать в современных условиях.

Ключевые слова: педагогическое образование, университет, педагогический институт, учительский институт, учитель биологии.

L. S. BARNA

THE PECULIARITIES OF THE BIOLOGY TEACHERS TRAINING IN THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE (1944–1946)

The article analyses the state of Biology teachers training of the higher educational establishments of Ukraine (1944–1946). The system of higher educational establishments that were training teachers is determined, the peculiarities of forming the academic staff, renovation of resource base, organization of educational process are disclosed. The author defines important moments of historical experience in particular those concerning the organization and conducting pedagogical practice in certain higher educational establishments of Ukraine which can be used in modern conditions.

Keywords: pedagogical education, university, pedagogical institute, teacher-training institute, Biology teacher.

Процеси, що нині відбуваються у вітчизняній системі освіти, характеризуються пошуком нових підходів і шляхів вирішення назрілих проблем. При цьому джерелом аналізу є переважно європейський та світовий освітній простір. Недостатньо уваги вчених приділяється вивченню вітчизняного історичного досвіду з метою виявлення цінних моментів, які можуть використовуватися в сучасних умовах.

Проблемам історії розвитку освіти та підготовки вчителя присвячені наукові роботи М. Авдієнка, А. Боднара, А. Булди, М. Грищенко, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, В. Майбороди,